

regionalne jest ważne w obecnych warunkach zwłaszcza dla nauczycieli i młodzieży w nowych regionach”.

Prof. T. Manteuffel⁵⁾, autor koreferatu p.t. „Polskie czasopiśmiennictwo historyczne” podniósł m. in., że czasopisma lokalne powinny reprezentować bądź historię regionu, bądź też zagadnienia przez dane środowisko specjalnie uprawiane i kłaść nacisk na dział artykułów oraz „Miscellanea” poświęcone publikacji niedługich tekstów źródłowych, co jest szczególnie ważnym ze względu na wielkie zniszczenie materiałów archiwalnych w okresie ostatniej wojny. Wywody dotyczące czasopism lokalnych zostały zakończone ważkim stwierdzeniem, że „potrzeba czasopism tego rodzaju jest oczywista. Świadczą one z jednej strony o kulturze naukowej środowiska, a z drugiej są areną, na której środowisko to może wykazać swoją żywotność”.

Przestroga prof. Manteuffla przed zbyt pośpiesznym tworzeniem dalszych czasopism tego rodzaju niewątpliwie posiada pełne uzasadnienie, miała zaś specjalną wymowę w pierwszym okresie organizowania ruchu naukowego. Niema zresztą szczególnego w tym względzie pośpiechu, jeśli w dziewięć lat po tej wypo-

wiedzi pisma regionalne w ośrodkach pozauniwersyteckich należą do rzadkości.

Wydaje się, że jeśli czasopismo regionalne zdoła zainteresować tematyką regionu pracowników nauki, uzyskać ich pomoc i współpracę, dając prace lokalne choćby tylko przyczynkarskie, spełni swe zadanie pogłębienia i poszerzenia nurtu naukowego regionu.

W zależności zaś od tych osiągnięć pismo może stworzyć materiał pomocniczy, ułatwiający badania naukowe i prace konstrukcyjne.

Wkład ten może mieć znaczenie tym większe, że niestychnane obecnie tempo przemian, zwłaszcza gospodarczych i obyczajowych, wprost domaga się utrwalenia pewnych zjawisk, które znikły już, bądź zanikają za życia obecnych pokoleń.

1) Protokół Konferencji Towarzystw i Instytucji Uprawiających Badania Historyczne, P.A.U. Kraków 1948, s. (45) 215 sq.

Por. też: J. Rutkowski — Uwagi o polskim czasopiśmiennictwie historycznym — Życie Nauki I-1946 s. 438—447.

2) Płock już w r. 1824 posiadał własne pismo literackie — Dziedzicija czyli Pamiętnik Płocki — pięknej literaturze poświęcony.

3) Cyt. Protokół Konferencji s. (50) 220.

4) l. c. s. (51) 221.

5) l. c. s. (48) 218.

P R A C A K O M I S J I B A D A Ń NAD POWSTANIEM I ROZWOJEM PŁOCKA

Systematyczne badania regionalne, zwłaszcza Mazowska, stanowią do chwili obecnej dotkliwą lukę w nauce polskiej.

Poza ośrodkami uniwersyteckimi życie naukowe na prowincji pulsowało tylko gdzieniegdzie i to rytmem słabym i bardzo nieuregulowanym.

Płock, znaczny ośrodek inteligencji, miasto o dużych tradycjach kulturalnych, posiadał jeszcze w okresie poprzedzającym pierwszą wojnę światową poważny warsztat pracy naukowej, jaki stanowiła istniejąca przy Towarzystwie Naukowym Płockim, licząca wówczas około 30.000 tomów Biblioteka im. Zielińskich¹⁾ oraz Archiwum Państwowe i tworzące się Muzea.

Aczkolwiek nie udało się mimo tak sprzyjających warunków zorganizować w okresie międzywojennym żadnego stałego ruchu naukowego — to jednak należy podkreślić, że były w tym kierunku podejmowane zarówno wysiłki indywidualne jak i działania o charakterze ogólnym.

Na runie istniejącego w Płocku Towarzystwa Naukowego działał dr Aleksander Maciejsza, którego liczne prace w szczególności antropologiczne, stały na wysokim poziomie naukowym. Wielkie walory posiadała praca ks. Władysława Skierkowskiego „Puszcza Kurpiowska w Pieśni”, wartościowe były również prace prof. Stefana i Haliny Rutskich, Marii Maciejszyny, Dominika Staszewskiego

i Kazimierza Staszewskiego, przede wszystkim zaś na szczególną wzmiankę zasługuje „Monografia Płocka” ks. arcybiskupa Antoniego Nowowiejskiego.

Towarzystwo Naukowe Płockie wydało w okresie międzywojennym trzy roczniki i kilkanaście prac w formie osobnych broszur. Wydana też została w Płocku książka Tadeusza Świeckiego i Franciszka Wybulta „Mazowsze Płockie w czasach wojny światowej i powstania Państwa Polskiego”.

Były również prowadzone w Płocku akcje popularyzujące naukę, jak np. istniejący przed pierwszą wojną światową Uniwersytet dla Wszystkich oraz szeroko zakrojona w dwudziestolecie międzywojennym działalność popularyzacyjna w zakresie historii sztuki Klubu Artystycznego Płocczan.

W Polsce Ludowej, mimo reaktywowania Towarzystwa Naukowego Płockiego i stworzenia warunków dla rozwoju nauki i jej upowszechnienia, poza akcjami popularyzacji nauki, ruch naukowy w Płocku nie zarysował się.

Próbę zainicjowania i zorganizowania w mieście regionalnego ruchu naukowego, posiadającego ścisły zakres i wyraźny cel, podjęła Komisja Badań nad Powstaniem i Rozwojem Płocka, bazując swe poczynania na pracach miejscowych w powiązaniu z instytucjami naukowymi i samodzielnymi pracownikami nauki.

Komisja Badań nad Powstaniem i Rozwojem Płocka została powołana do życia dnia 13 mar-

ca 1955 r. na zebraniu aktywu politycznego, naukowego, społeczno-kulturalnego i przedstawiciele Prezydium Miejskiej Rady Narodowej w Płocku.

Komisję zrodziły w zasadzie względy czysto praktyczne.

Początkowo chodziło jedynie o stwierdzenie i udokumentowanie dawności istnienia miasta jako przesłanki wstępnej do projektowanego zorganizowania obchodu 1000-lecia Płocka.

Już w pierwszej fazie swej pracy, z inicjatywy przewodniczącego Komisji mec. Kazimierza Askanasa, Komisja rozszerzyła jednak swoje zadania z wyraźnym nastawieniem na zainicjowanie w Płocku regionalnego ruchu naukowego.

Skład osobowy Prezydium Komisji w początkowym okresie ograniczał się do przewodniczącego mec. Kazimierza Askanasa i wiceprzewodniczącego dyr. Czesława Gutrego, ale na skutek silnego i wszechstronnego rozrostu zadań została uchwałą plenarnego zebrania z dnia 26 marca 1955 r. powiększony do 7 osób przez dokooptowanie do Prezydium Komisji mgr. Franciszka Dorobka jako sekretarza i mec. Tadeusza Gierzyńskiego, mgr. Krystyny Mierzejewskiej i mgr. Jana Wańkiewicza a ostatnio dr Ludwika Śmigieńskiego jako członków Prezydium Komisji.

Zarysowany na pierwszym plenarnym posiedzeniu zakres prac ograniczał się do wyszukania ludzi z płockiego środowiska, którzy mogliby zająć się pracami naukowymi, opracowania ramowego planu naukowego, nawiązania łączności z Instytutami Polskiej Akademii Nauk oraz katedrami uniwersyteckimi, gromadzenia materiałów bibliograficznych, źródłowych i uzyskania związanych tematycznie z istnieniem i rozwojem Płocka prac naukowych zarówno ze środowiska płockiego jak i środowisk uniwersyteckich.

W miarę konkretyzacji wysuniętych zadań opracowano plan organizacyjno-naukowy, którego wykonanie w poszczególnych pozycjach do chwili obecnej kształtowało się następująco:

Zorganizowano sekretariat Komisji, którego zadaniem oprócz chronologicznego i systematycznego ujęcia dokumentacji jest równoczesne opracowywanie memoriałów do władz i instytucji, redakcja komunikatów itp.

W grudniu 1955 r. Komisja wydała drukiem pierwszy komunikat, publikujący dotychczasowe wyniki i perspektywy pracy oraz propagujący wśród badaczy problematykę Płocka i regionu płockiego.

Na skutek podjętych starań Komisja uzyskała środki finansowe w postaci dotacji, które zapewniły podstawy gospodarcze działalności Komisji. Dotacje te, stanowiące wyraz pozytywnego i życzliwego stosunku płockich władz i przedsiębiorstw do poczynań Komisji, otrzymano od Prezydium Miejskiej Rady Narodowej w Płocku, Powiatowego Związku Gminnych Spółdzielni w Płocku, Spółdzielni Pracy Kobiet im. Hanki Sawickiej w Płocku, Pow-

szehnej Spółdzielni Spożyców „Zgoda” w Płocku i Spółdzielni Pracy „Dozór Mienia” w Płocku.

W miarę rozrostu prac Komisji i związanych z nimi wydatków sprawa środków finansowych wykroczyła poza ramy miasta, a fundusze Komisji Badań nad Powstaniem i Rozwojem Płocka zostały zasilone funduszami z budżetu Państwa na rok 1956 r.

W zakresie aktywizacji środowiska płockiego i stworzenia podwalin pod stały ruch naukowy prowadzona jest akcja propagująca wśród płocczan prace naukowe, pamiętnikarskie i inne.

Do chwili obecnej zgłoszono Komisji kilkadziesiąt prac, z których część już złożono.

W celu przyjęcia z pomocą piszącym Komisja wspólnie z Oddziałem Polskiego Towarzystwa Historycznego w Płocku uruchomiła w styczniu br. stałą poradnię metodyczno-naukową, ponadto zorganizowała szereg odczytów przy wdajnej pomocy naukowców z Warszawy i Łodzi.

Dla ściślejszego powiązania prac Komisji ze społeczeństwem i snopolaryzowania jej zadań zwołano przy współudziale Prezydium MRN zebranie środowiskowe poświęcone zagadnieniom przeszłości Płocka.

Praca Komisji znalazła żywy oddźwięk u mieszkańców Płocka, dowodem czego jest wzrastające stale zainteresowanie robotników i inteligencji płockiej zagadnieniami przeszłości miasta.

Komisja zdawała sobie sprawę od początku z faktu, że wiażąc swoją pracę z ośrodkami uniwersyteckimi i instytucjami naukowymi może zrealizować swoje śmiałe, jak na warunki lokalne, przedsięwzięcia.

Już w pierwszych miesiącach działalności Komisji zdołano powiązać prace miejscowe z Instytutem Historii Kultury Materialnej i Instytutem Historii Polskiej Akademii Nauk.

Zycliwy stosunek profesorów wyższych uczelni, w szczególności prof. dr Aleksandra Gievsztora, prof. dr Witolda Hensla, prof. dr Stanisława Herbsta, prof. dr Stanisława Kuczwińskiego, prof. dr Ireneusza Michalskiego i innych — pozwolił na zaplanowanie prac Komisji w szerszym zakresie.

Zainicjowana przez Komisję akcja w kierunku rozpoczęcia w Płocku badań archeologicznych natrafiała początkowo na przeszkody. W wyniku kilku konferencji przedstawiciele Komisji z prof. dr Henslem, prof. dr Gievsztorem i prof. dr Herbstem Komisja zobowiązała się do wystawienia wyposażonego dla badań baru, udostępnienia wyników niedrukowanych badań dotychczasowych, będących w posiadaniu prof. Gelinka, przygotowania odpowiednich map, bibliografii Plocianów i Masovianów, pomocy przy organizacji technicznej prac, zakwaterowania pracowników oraz do udzielenia pomocy finansowej, co wpłynęło na wprowadzenie Płocka do planów wykonawczych Instytutu Historii Kultury Materialnej.

Realizacja badań archeologicznych w Płoc-

ku, jednego z zasadniczych osiągnięć Komisji, była z przyczyn technicznych kilkakrotnie odraczana, życzliwość jednak z jaką odnosili się do czynionych przez Komisję starań przedstawiciele Instytutu Historii Kultury Materialnej zdecydowała o przezwyciężeniu trudności. Rozpoczęcie prac wykopaliskowych zostało ustalone na 4. VI. 1956 r.

Równocześnie Komisja działając łącznie z Oddziałem Płockim Polskiego Towarzystwa Historycznego powiadamiała Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, mgr. A. Kempistego w przedmiocie możliwości dokonywania ratunkowych prac archeologicznych przy przedsięwziętych w Płocku robotach ziemnych, prowadzonych w szerokiej skali przez przedsiębiorstwo instalacyjno-wodociągowe, oraz przedsiębiorstwa budowlane.

Na skutek telegraficznych i telefonicznych powiadomień konserwatora Komisja uzyskała skierowanie do Płocka szeregu archeologów, dla których poczyniono ułatwienia zarówno w zakresie warunków bytowych jak i pomocy technicznych przy organizacji pracy.

Wyniki archeologicznych robót ratunkowych były szczególnie cenne dla pierwszych prac rozpoznawczych, orientując badaczy o usytuowaniu warstw kulturowych w Płocku, w ośrodkach miasta najistotniejszych dla badań.

W dniu 4. VI. 1956 r. zgodnie z ustalonym planem i po wypełnieniu przez Komisję przyjętych zobowiązań, ekspedycja pracowników naukowych rozpoczęła pod kierownictwem mgr. J. Gąssowskiego, adiunkta IHKM PAN badania archeologiczne, które prowadzone będą w pierwszym etapie do 20. VII. br., zaplanowane zaś są do r. 1960 włącznie.

W dniu 14. VI. br. przybyli do Płocka prof. dr Ireneusz Michalski wraz z adiunktem Zakładu Antropologii U. Ł., którzy omówili z przedstawicielami Komisji sprawę badań antropologicznych materiałów uzyskanych w drodze wykopalisk oraz organizację pomiarów antropometrycznych mieszkańców miasta ze szczególnym uwzględnieniem nacechowanego wyraźną odrębnością przedmieścia Radziwia.

Duża aktywność i serdeczność dla spraw Płocka ze strony kierownika ekspedycji wykopaliskowej mgr. J. Gąssowskiego, ułatwiła Komisji nawiązanie kontaktu z inż. mgr. Z. Tomaszewskim, reprezentującym katedrę architektury Politechniki Warszawskiej prof. dr inż. Zachwatowicza. Po zapewnieniu przez Komisję pomocy w zakresie organizacyjnym i bytowym przybyła do Płocka dnia 30. VI. 1956 r. ekspedycja architektoniczna, która pod kierunkiem inż. mgr. Z. Tomaszewskiego rozpoczęła niezwłocznie badania najstarszych budynków miasta, wiążąc je z trwającymi pracami wykopaliskowymi.

Kilkakrotne konferencje urządzone w Płocku między mgr. J. Gąssowskim, jako archeologiem, inż. mgr. Z. Tomaszewskim, badaczem najwcześniejszej architektury Płocka i mgr. R.

Cieślą, który od szeregu lat studiuje zagadnienia związane z powstaniem Płocka i jego najwcześniejszą historię — posiadały duże znaczenie dla prowadzenia badań.

Komisja zorganizowała również konferencję przy udziale Konserwatora Zabytków inż. Ostapowicza oraz przy udziale zast. Konserwatora, mgr. B. Bieniewskiej, mgr. Gąssowskiego i inż. mgr. Tomaszewskiego. Na konferencjach tych omawiano poza szczegółami organizacyjnymi badań prowadzonych i planowanych, — zagadnieniami zabezpieczeń wykopu i innymi sprawami technicznymi — problem rekonstrukcji Opactwa Pobenedyktyńskiego, które stanowiło od początku powstania Komisji jedną z głównych jej trosk, bowiem długotrwałe starania zarówno Komisji Kultury MRN jak i Towarzystwa Ochrony Zabytków nie odnosiły skutku. Ostatnio udało się Komisji uzyskać zapewnienie inż. Ostapowicza i mgr. Bieniewskiej o przystąpieniu do realizacji rekonstrukcji Opactwa, co w dużej mierze umożliwiłoby wyniki badań architektonicznych.

Wobec tego, że zasadnicze znaczenie dla poznania dziejów miasta posiadają poza badaniami zabytków źródła dokumentalne, dotychczas należycie nieskompletowane i nieopracowane, Komisja dokładała szczególnych starań w kierunku nawiązania ścisłego kontaktu z Zakładem Źródłoznawstwa Historycznego U. Ł., reprezentowanym przez prof. dr S. Kuczyńskiego, który okazuje wybitnie życzliwy stosunek do spraw Komisji, z przedstawicielami której odbył kilka konferencji.

W drodze wzajemnych zobowiązań Komisja uzyskała oświadczenie prof. dr S. Kuczyńskiego co do rozpoczęcia z dniem 1. III. br. prac źródłoznawczych nad pełnym skompletowaniem i opracowaniem istniejących źródeł, dotyczących historii Mazowsza, *Codeks Diplomaticus Masoviensis*.

Komisja uzyskała ponadto przyrzeczenie prof. Kuczyńskiego co do opracowania w formie pracy zbiorowej Historii Mazowsza i popularnych Szkiców Mazowieckich.

Komisja czyni również starania w kierunku zainicjowania opracowania historii Płocka i regionu płockiego oraz historii sztuki Płocka, tudzież prac z zakresu literatury.

W zakresie prac literackich prof. dr J. Kulczycka Saloni skłonna jest zainteresować magistrantów tematyką Płocka, w związku z czym Komisja ułatwiła już jednemu z nich wyszukiwanie materiałów do pracy magisterskiej związanej tematyką z Płockiem.

Niewątpliwie duże znaczenie dla poczynań Komisji będzie miało otrzymane od prof. dr Stanisława Herbsta oświadczenie, złożone w imieniu Polskiego Towarzystwa Historycznego, Seminarium Historii Miast na Uniwersytecie Warszawskim i Zakładu Atlasu Historycznego PAN o zaopiarowaniu współpracy z celami Komisji.

Również prof. dr Jan Grubecki (Politechnika Warszawska) wyraził nie tylko gotowość

współpracy, lecz także zamiar zorganizowania stacji geologicznej w Płocku.

Obecnie Komisja przystępuje do akcji, mającej na celu zainteresowanie Płockiem historyków sztuki i plastyków w kierunku badań nad sztuką Płocka.

W dalszych pracach Komisji przewiduje się:

- 1) zainicjowanie zorganizowania jesienią br. konferencji naukowej Polskiej Akademii Nauk, poświęconej zagadnieniu Płocka w związku z prowadzonymi badaniami i planami na przyszłość,
- 2) podjęcie starań w kierunku zorganizowania stacji naukowych jak etnomuzykograficzna i geologiczna,

- 3) zainicjowanie wprowadzenia do planów instytucji wydawniczych tematyki regionu Mazowsza Płockiego, kontaktowanie autorów z instytucjami wydawniczymi,
- 4) dalsze gromadzenie materiałów informacyjnych, dokumentalnych, zwłaszcza pamiętnikarskich,
- 5) inicjowanie i ułatwianie prac badawczych instytutów naukowych, katedr oraz uzyskiwanie takich prac od sił miejscowych,
- 6) podjęcie dalszych starań w celu otrzymania środków finansowych.

*) Obecny stan księgozbioru ca 80.000 tomów.

WYKAZ PRAC PŁOCCZAN ZGŁOSZONYCH KOMISJI

ASKANAS KAZIMIERZ — *Zawołania handlowe w Płocku*.*

ASKANAS APOLONIA — *Wspomnienia z pracy oświatowej z lat 1904—1908*.

BORKOWSKI TADEUSZ — *Regulacja i rozbudowa Płocka w l. 1927—1955*.

CELMER JULIAN — *Historia drukarstwa w Płocku*.

CHMURA TADEUSZ — *Wodociąg i kanalizacja w Płocku w latach 1945—1955*.

CHMURA TADEUSZ — *Historia Zakładu Oczyszczania Miasta*.

CHRZANOWSKI STANISŁAW — *Historia Powiatowego Domu Kultury w Płocku*.

DOROBK FRANCISZEK — *Zarys dziejów teatru w Płocku*.

DWORAKOWSKI TADEUSZ — *Zagadnienie budżetowe w Płocku*.

EHRENKREUTZ ANNA — *Geologia i morfologia Płocka i okolic*.*

GIERZYŃSKI ALEKSANDER — *Służba weterynaryjna w Płocku*.

GOŁĘBIEWSKA LUCYNA i FELICKA JÓZEFA — *Bibliografia prasy płockiej*.

GORZECHOWSKA JADWIGA — *Oczepiny na Mazowszu*.

GUTRY CZESŁAW — *Bibliografia Estreicherów źródłem do historii Biblioteki im. Zielińskich*.

HEJKE STANISŁAW — *Historyczno-prawne zagadnienia cywilistyki*.

KAWIECKI JULIUSZ — *Sport wodny w Płocku w latach 1882—1955*.*

KIEFFER MARIA — *Polonica XVIII w. z Biblioteki im. Zielińskich nieznanne Estreicherowi*.

KOŁODZIEJCZAK TADEUSZ — *Historia Domu Harcerza w Płocku w latach 1949—1956*.

KOWALEWSKI JAN — *Badania nad Mazowszem przedfeudalnym*.

KOWALEWSKI JAN — *O nazwie „Mazowsze”*.*

KOZICKI ALEKSANDER — *Na marginesie rozprawy T. Wojciechowskiego „Plemię Kadłubka” (Kronika Galla a Kronika Kadłubka)*.

KOZICKI ALEKSANDER — *Polska pieśń religijna w tysiącleciu*.

KUCZEWSKA JANINA — *Z zagadnień historii muzyki w Płocku*.

LIPIŃSKA MARIA — *Zagadnienia higieny i badania żywności w Płocku*.

LUTYŃSKA ANNA — *Maria Macieszyna. Życiorys*.

LUTYŃSKA ANNA i KOSTANECKA HALINA — *Bibliografia zawartości „Korespondenta Płockiego”*.

MARKOWSKA MARIA — *Bibliografia zawartości „Ech Płockich i Łomżyńskich”*.

MARSZAŁEK WINCENTY — *Gospodarka Komunalna w Płocku w latach 1945—1956*.

MATYSIAK STEFANIA — *Historia prac wodno-melioracyjnych w rejonie płockim*.

MIERZEJEWSKA KRYSZYNA — *Dzieje katedry płockiej*.

MODLIŃSKI KONSTANTY — *Historia turystyki w Płocku*.

MODLIŃSKI KONSTANTY — *Klechdy i legendy płockie*.

NALEWAJSKA ZOFIA — *Centralny katalog czasopism bieżąco prenumerowanych w Płocku*.

NYRKOWSKI STANISŁAW — *Płock w powieściach historycznych J. I. Kraszewskiego*.

NYRKOWSKI STANISŁAW — *Życie kulturalne Płocka we wspomnieniach cudzoziemca z pocz. XIX w.*

PAPROCKI ZYGMUNT — *Regulacja Wisły*.*

STAROŚCIŃSKI KAZIMIERZ — *Muzyka na terenie Płocka w XVIII wieku*.

WAŃKIEWICZ JAN — *Historia ruchu robotniczego w Płocku*.

WŁESSENBERG FELIKS — *Wspomnienia z życia kulturalno-artystycznego Płocka 1929—1934*

ZIENKIEWICZ HALINA — *Bibliografia zawartości „Płocczanina”*.

„*” oznacza pracę złożoną.